

Dział: Ogrodnictwo

ISSN 1897-7820

http://www.npt.up-poznan.net/tom2/zeszyt4/art_50.pdf

Copyright ©Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu

---

MICHAŁ GRZEŚKOWIAK, URSZULA NAWROCKA-GRZEŚKOWIAK¹

Katedra Dendrologii i Kształtowania Terenów Zieleni
Akademia Rolnicza w Szczecinie

REZERWAT CISOWY W JASIEŃ I JEGO OKOLICE

Streszczenie. Cis pospolity jest gatunkiem podlegającym ochronie. Jednym z rezerwatów cisowych w Polsce jest „Jasień”. Na powierzchni badawczej odnotowano cis pospolity w różnych klasach wiekowych. Teren rezerwatu jest podmokły, co nie sprzyja dobremu rozwojowi cisa. Rezerwat i okolice zasługują na utworzenie ścieżki dydaktycznej.

Słowa kluczowe: Gidle, Jasień, ochrona, rezerwat, *Taxus baccata*

Wstęp

Obecnie występowanie cisa sprowadza się tylko do nielicznych, większych skupień, wchodzących w skład zespołów leśnych. Cis występuje w dolnym piętrze lub tworzy podszyt. Rośnie w zmieszaniu z innymi gatunkami, najczęściej z bukiem, jodłą, dębem, jaworem, lipą i świerkiem. Zasięg występowania cisa to głównie Europa Zachodnia, Środkowa i Południowa. Większe populacje cisa występują w Słowacji, na Ukrainie, w Polsce, na Węgrzech i na Kaukazie. W Polsce cis występował i występuje zarówno na nizinach, jak i na przykład w Tatrach (SOKOŁOWSKI 1936) czy Pieninach (SMÓLSKI 1960), a także na Pomorzu Mazurskim i Zachodnim, w Wielkopolsce, na Ziemi Lubelskiej, Górnym i Dolnym Śląsku, na Wyżynie Małopolskiej aż po Wyżynę Łódzką (SZCZĘSNY 1952, TOMANEK 1970, NAWROCKA-GRZEŚKOWIAK i GRZEŚKOWIAK 2006). Cis może rosnąć na glebach piaszczystych, ilasto-piaszczystych, ilastych, a nawet na torfach (KRÓL i GOŁĄB 1996), w rejonach o dużej ilości opadów i niezbyt niskich temperaturach zimą.

Najstarszym i najokazalszym okazem jest, rosnący w Szkocji, w miejscowości Forthingall, cis o obwodzie 1580 cm, którego wiek szacuje się na 3000 lat. Na 1250 lat jest określany cis o obwodzie 512 cm, rosnący w Henrykowie Lubańskim (województwo dolnośląskie). Drzewo to częściowo zamiera, ale jest uważane za najstarszy okaz cisa rosnący w Polsce (PACYNIAK 1992).

W warunkach naturalnych cis występuje w 33 rezerwatach (SZESZYCKI 2006) i podlega całkowitej ochronie na stanowiskach naturalnych. Jednym z większych w Europie stanowisk cisa, znanym jeszcze w 1914 roku, był rezerwat w Jasieniu. W tym okresie rosło tam ponad 50000 cisów (MALITOWSKI 1922). Rezerwat ten został całkowicie i bezpowrotnie zniszczony w latach 1914-1915. Właścicielem majątku Jasień był Berek Fischman, który bez zezwolenia władz kazał wyciąć cisy, a drewno zostało wywiezione do huty szkła w Jasieniu i spalone (MALITOWSKI 1922, BUGAŁA 1949). Dzięki interwencji Malitowskiego w Departamencie Leśnym Ministerstwa Rolnictwa i Dóbr Państwowych zarządzono bezwzględną ochronę tego, co jeszcze zostało z pięknego cisowego lasu w Jasieniu. Zachowało się tylko niewiele, bo 361 drzew (według inwentaryzacji z 1930 roku, wykonanej przez Kotkowskiego), rosnących w lesie mieszanym w uroczysku zwanym „Stempartnią” (SZESZYCKI 2007). Cisy te to obecny „Rezerwat Jasień”, w którym podczas prowadzonej inwentaryzacji w 2006 roku naliczono około 1700 drzew. Dużą rolę w restytucji i reintrodukcji cisa pełnią Nadleśnictwa Lasów Państwowych, które coraz częściej rozumieją problemy ochrony (FRYDEL 2002, NAWROCKA-GRZEŠKOWIAK i FRYDEL 2006, SZESZYCKI 2007).

Celem badań było sprawdzenie, w jakim stanie znajduje się obecnie rezerwat cisowy w Jasieniu i co można zrobić, aby nie był zapomniany i nie podlegał dewastacji.

Metody badań

Badania prowadzono w latach 2005-2008 na terenie, obecnie nieogrodzonym (wcześniejsze ogrodzenie z siatki zostało zniszczone), „Rezerwatu Jasień” (19,77 ha). Obwód pni mierzono taśmą na wysokości 1,3 m, a wysokość drzew – za pomocą wysokościomierza Suunto.

Wyniki

Inwentaryzacja cisa w lasach wykazała, że występuje on głównie na południu Polski, w zachodniej Małopolsce i nieco mniej w Krainie Bałtyckiej, Mazursko-Podlaskiej i Wielkopolsko-Pomorskiej.

Rezerwat cisowy w Jasieniu koło Radomska (gmina Kobile Wielkie) leży na Wyżynie Małopolskiej (245 m n.p.m.) i należy obecnie do Nadleśnictwa Gidle. Do rezerwatu można dojechać od strony Radomska lub od Gidel przez Sasino (obok siedziby Nadleśnictwa). Jadąc od Gidel, mijamy piękną aleję jabłoniową (rys. 1), przy której stoi kapliczka wzniesiona na pamiątkę koronacji cudownej figurki Matki Boskiej Gidelskiej (rys. 2). Aleja ta jest godna zainteresowania, gdyż na tym terenie takich miejsc jest niewiele, a aleje z drzew owocowych należą obecnie do rzadkości. Gidle są miejscem często odwiedzanym przez pielgrzymów, gdyż mieści się tu znany, wczesnobarokowy kościół Dominikanów z figurką Matki Boskiej Gidelskiej i klasztor. Obok kościoła od niedawna jest usytuowana Kalwaria Gidelska z ładnie wykonanymi i utrzymanymi stacjami. Pośrodku Kalwarii został wysadzony „Dąb Papieski”, pielęgnowany przez dominikanów i pracowników Nadleśnictwa. Choć miejsce to jest często odwiedzane,

Rys. 1. Aleja jabłoniowa koło Gidel
Fig. 1. The alley of apple trees near Gidle

Rys. 2. Kapliczka przy drodze koło Gidel
Fig. 2. Small chapel near Gidle

to niewiele osób wie, że parę kilometrów dalej jest położony jeden z najstarszych rezerwatów cisowych Jasień.

Ukształtowanie terenu ma charakter równinny z niewielkimi kępami zadrzewień. Jadąc od strony Radomska, mijamy malownicze stawy rybne (rys. 3), z którymi sąsiaduje rezerwat, a przy których można zobaczyć polujące na ryby czaple. Sąsiedztwo stawów przyczynia się do zalewania terenu, a poziom wód gruntowych w rezerwacie mieści się w granicach 0,3-0,6 m. Cisy rosną na glebach biellicowych i bagiennych (głównie torfy niskie, a miejscami wysokie na piasku). Powierzchnia charakteryzuje się różną wilgotnością i nasłonecznieniem.

Rys. 3. Okolice rezerwatu
Fig. 3. Reserve surrounding

Na podstawie obserwacji meteorologicznych w Częstochowie i Silniczkach przyjęto, że średnia roczna temperatura wynosi $7,6^{\circ}\text{C}$, a w okresie wegetacyjnym $15,4^{\circ}\text{C}$. Temperatura minimalna ($-2,7^{\circ}\text{C}$) przypada na styczeń, a maksymalna na lipiec ($17,9^{\circ}\text{C}$). Średnie roczne wielkości opadów to 646-681 mm. Długość trwania okresu wegetacyjnego wynosi około 200 dni.

Oprócz cisa rosną tam drzewa typowe dla lasów bagiennych lub okresowo zalewanych, jak np.: olsza czarna (*Alnus glutinosa*), brzoza omszona (*Betula pubescens*), topola osika (*Populus tremula*), dąb szypułkowy (*Quercus robur*), klon jawor (*Acer pseudo-platanus*) i świerk pospolity (*Picea abies*).

W niewielkich ilościach rosną tu również: brzoza brodawkowata (*Betula pendula*), dąb bezszypułkowy (*Quercus petraea*), jarzab pospolity (*Sorbus aucuparia*) i sosna pospolita (*Pinus silvestris*). Oprócz drzew odnotowano krzewy, wśród których na wyróżnienie zasługuje wawrzynek wilczełyko (*Daphne mezereum*).

Interesującą była zróżnicowana warstwa runa, której dobór gatunkowy był zależny od wilgotności podłoża. Miejsca bardziej wilgotne, porośnięte są bluszczem pospolitym (*Hedera helix*), który często wspina się na drzewa.

Mierząc obwody pni cisów stwierdzono, że najczęściej występuje tu drzew o obwodach 41-63 cm, ale również rosną tam cisy o obwodzie 95 cm, co wskazuje na wiek około 150 lat.

Jak podano, stare okazy cisów są stosunkowo zdrowe, choć na niektórych drzewach cisowych, wokół obwodu całego pnia na różnych wysokościach widać charakterystyczne uszkodzenia kory.

Godne zainteresowania są cisy rosnące po drugiej stronie drogi, naprzeciw „ogrodzonego” rezerwatu. Teren ten ma lepsze warunki świetlne, a bliskie sąsiedztwo niewielkiego strumienia sprawia, że podłoże jest tam mniej wilgotne (rys. 4).

Rys. 4. Rezerwat cisowy w Jasieniu
Fig. 4. The yew reserve in Jasień

Podsumowanie

Rezerwat cisowy w Jasieniu to stara powierzchnia, która w sposób bezmyślny została zniszczona 90 lat temu. Teren jest bardzo cenny nie tylko dla botaników, lecz także dla turystów, dlatego wymaga ogrodzenia, które zabezpieczy rośliny przed zwierzyną.

Wyznaczenie ścieżki dydaktycznej, prowadzącej od Gidel przez las do rezerwatu, przybliży odwiedzającym ten piękny zakątek wraz z wieloma cennymi roślinami runa leśnego i chronionym cisem.

Literatura

- BUGAŁA W., 1949. Stan rezerwatu cisowego w Jasieniu pod Radomskiem. *Chrońmy przyr. ojcz.* 5, 1/3: 68-70.
FRYDEL K., 2002. Uwagi na temat reintrodukcji cisa pospolitego. *Przeegl. Leśn.* 6/7: 9-10.

- KRÓL S., GOŁĄB W., 1996. Bibliografia cisa pospolitego (*Taxus baccata* L.) w Polsce. Wyd. AR, Poznań.
- MALITOWSKI J., 1922. Las cisowy w Jasieniu. Ochr. Przyr. 3: 58-61.
- NAWROCKA-GRZEŠKOWIAK U., GRZEŠKOWIAK M., 2006. Rezerwaty cisowe na terenie Pomorza. W: Materiały Zjazdu Sekcji Dendrologicznej PTB „Bogactwo, różnorodność oraz ochrona dendroflory w parkach i lasach Zachodniej Polski”. Red. W. Danielewicz. 22-24 czerwca 2006, Zielona Góra.
- NAWROCKA-GRZEŠKOWIAK U., FRYDEL K., 2006. Znaczenie wody dla rozwoju roślin na przykładzie cisa pospolitego. W: Materiały IX Forum architektury krajobrazu „Woda w krajobrazie”. Szczecin, 21-23 września 2006. Walkowska Wydawnictwo, Szczecin: 37-38.
- PACYNIAK C., 1992. Najstarsze drzewa w Polsce – Przewodnik. Kraj, Warszawa.
- SOKOŁOWSKI S., 1936. Las tatrzański. Muzeum tatrzańskie. Ser. Z Tatr i Podhala 2: 32-33.
- SMÓLSKI S., 1960. Pieniński Park Narodowy. Zakł. Och. Przyr. PAN, Kraków.
- SZESZYCKI T., 2006. Cis pospolity – *Taxus baccata* przeszłość, ochrona, hodowla, przyszłość. Soft Vision Mariusz Rajski, Szczecin.
- SZESZYCKI T., 2007. Cis pospolity – *Taxus baccata* historia, ochrona, hodowla, przyszłość. Soft Vision Mariusz Rajski, Szczecin.
- SZCZĘSNY T., 1952. Cis. PWRiL, Warszawa.
- TOMANEK J., 1970. Botanika leśna. PWRiL, Warszawa.
- Plan Rewizyjnego Urzędzania Rezerwatu Częściowego „Jasień” na okres od 01.01.1981 do 31.12.1993. 1980. Maszynopis. BULiGL, Radom.

THE YEW RESERVE IN JASIEŃ AND ITS SURROUNDINGS

Summary. The yew (*Taxus baccata* L.) is a species under law protection. One of the yew reserves in Poland is “Jasień”. On the research area was observed existence of yews in various age classes. The ground of the reserve area is wet and this environment is uncongenial to the yew development. A didactic route should be created both in the reserve and its surroundings.

Key words: Gidle, Jasień, protection, reserve, *Taxus baccata*

Adres do korespondencji – Corresponding address:

Michał Grzeškowiak, ul. Splawie 5 A, 61-312 Poznań, Poland, e-mail: michal-grzeskowiak@wp.pl

Zaakceptowano do druku – Accepted for print:

8.10.2008

Do cytowania – For citation:

Grzeškowiak M., Nawrocka-Grzeškowiak U., 2008. Rezerwat cisowy w Jasieniu i jego okolice. Nauka Przyr. Technol. 2, 4, #50.